

МАРЧЕНКО Карина Олександрівна,
 здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
 навчально-наукового інституту поліцейської
 діяльності
 Національна академія внутрішніх справ,
 м. Київ
Науковий керівник:
МИРОНЕНКО Валентина Петрівна,
 кандидат юридичних наук, професор
 доцент кафедри цивільного права та процесу
 Національна академія внутрішніх справ,
 м. Київ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВІЙНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

Право на працю належить до основоположних соціально-економічних прав людини, що забезпечує можливість особи реалізувати свої здібності, отримувати засоби для існування та брати участь у суспільному житті. Воно закріплене як у Конституції України, так і в численних міжнародно-правових актах, що визначають стандарти захисту прав людини. В умовах воєнного стану реалізація цього права набуває особливої актуальності, оскільки збройний конфлікт істотно впливає на всі сфери суспільного життя, включаючи економіку та ринок праці.

Повномасштабна агресія проти України, що розпочалася у 2022 році, спричинила значні зміни у функціонуванні економіки, призвела до знищення підприємств, переміщення населення та скорочення робочих місць. У цих умовах держава була змушена оперативно реагувати на нові виклики, зокрема шляхом адаптації трудового законодавства. Основним нормативним актом, який визначає особливості трудових відносин у період воєнного стану, став Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1].

Зазначений закон встановлює спеціальні правила регулювання трудових відносин, які відрізняються від загальних положень трудового законодавства. Зокрема, він передбачає можливість укладення трудового договору у спрощеній формі, зміну істотних умов праці без дотримання звичайних строків повідомлення, а також розширення підстав для припинення трудових відносин [1]. Такі заходи спрямовані на забезпечення гнучкості трудових відносин та підтримку економічної стабільності, однак вони можуть впливати на рівень захисту прав працівників. Важливим аспектом є також зміна режиму робочого часу. В умовах воєнного стану законодавство допускає збільшення тривалості робочого часу до 60 годин на тиждень, а також скорочення часу відпочинку [2]. Це обумовлено необхідністю забезпечення безперебійної роботи критично важливих галузей економіки, зокрема оборонної промисловості, транспорту та енергетики. Разом з тим, такі зміни повинні супроводжуватися дотриманням мінімальних гарантій безпеки та охорони праці.

Окрему увагу слід приділити питанням оплати праці в умовах війни. З огляду на економічні труднощі, законодавець передбачив можливість затримки виплати заробітної плати у разі неможливості її своєчасної виплати внаслідок бойових дій [2]. Водночас роботодавець зобов'язаний вжити всіх можливих заходів для забезпечення виплат, а також несе відповідальність у разі порушення прав працівників. Таким чином, законодавство прагне знайти баланс між інтересами роботодавців і працівників. Суттєвим викликом стало зростання безробіття та вимушене переміщення населення. За даними наукових досліджень, значна кількість громадян втратила роботу або була змушена змінити місце проживання, що ускладнило доступ до ринку праці [3]. У цьому контексті держава реалізує програми підтримки зайнятості, зокрема сприяє працевлаштуванню внутрішньо переміщених осіб, організовує громадські роботи та стимулює розвиток малого бізнесу.

Особливу увагу необхідно приділити забезпеченню рівності у трудових правовідносинах. В умовах війни окремі категорії населення, зокрема жінки, особи з інвалідністю та внутрішньо переміщені особи, стикаються з додатковими труднощами при реалізації права на працю. У наукових працях підкреслюється необхідність посилення гарантій недискримінації та створення рівних можливостей для всіх працівників [3, с. 5]. Національне трудове законодавство України, зокрема Кодекс законів про працю, продовжує діяти, але з урахуванням спеціальних норм воєнного часу [4]. Це свідчить про те, що навіть в умовах надзвичайної ситуації держава зберігає основні принципи правового регулювання праці, такі як свобода праці, заборона примусової праці та забезпечення належних умов праці. Водночас допускається тимчасове обмеження окремих прав, що відповідає міжнародним стандартам.

Міжнародно-правовий аспект забезпечення права на працю в умовах війни визначається нормами міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права. Відповідно до цих норм, держава може тимчасово обмежувати окремі права, але такі обмеження повинні бути законними, обґрунтованими та пропорційними. Зокрема, міжнародні акти передбачають, що навіть у період надзвичайного стану держава зобов'язана забезпечувати мінімальні соціальні гарантії. Міжнародні організації наголошують на важливості забезпечення гідних умов праці навіть під час війни. Це включає право на безпечні умови праці, справедливую оплату, відпочинок та захист від дискримінації. У цьому контексті Україна повинна забезпечити відповідність свого законодавства міжнародним стандартам та гарантувати їх реалізацію на практиці.

Важливим є також питання співвідношення права на працю з іншими правами людини. В умовах війни держава може обмежувати певні права, однак такі обмеження не повинні порушувати сутність права на працю. Це означає, що навіть за складних умов держава повинна створювати можливості для зайнятості населення та підтримувати економічну активність. Аналізуючи національне та міжнародне законодавство, можна зробити висновок, що забезпечення права на працю в умовах війни є складним і багатогранним процесом. Він передбачає поєднання правових, економічних та соціальних заходів, спрямованих на підтримку зайнятості та захист прав працівників.

Водночас необхідно підкреслити, що ефективність реалізації права на працю залежить не лише від законодавства, а й від його практичного застосування. Важливу роль відіграють суди, органи державної влади та роботодавці, які повинні діяти відповідно до принципів верховенства права та соціальної справедливості. У перспективі після завершення воєнного стану Україна повинна буде переглянути підходи до регулювання трудових відносин з урахуванням досвіду війни. Це включає необхідність удосконалення законодавства, посилення соціальних гарантій та адаптацію до європейських стандартів.

Отже, забезпечення права на працю в умовах війни є одним із ключових завдань держави, що потребує комплексного підходу та узгодження національного і міжнародного правового регулювання. Незважаючи на складні умови, держава повинна забезпечити належний рівень захисту трудових прав, що є важливою передумовою соціальної стабільності та економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://www.apteka.ua/article/635511>
2. Work arrangements in war time // PwC Ukraine. 2022. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/publications/tax-and-legal-alert/2022/work-arrangements-war-time.html>
3. Вапнярчук Н. М. Питання правового забезпечення гендерної рівності у трудових правовідносинах в Україні в умовах війни // Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294592>
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://data.rada.gov.ua/ogd/zak/perv/text/d23605.htm>
5. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»: аналітичний огляд // ДПС України. 2022. URL: <https://svp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/577824.html>